

BÀI 14

Kết quả cần đạt

- Cảm nhận được phong vị đặc sắc, nét đẹp văn hoá trong một thứ quà độc đáo và giản dị của dân tộc : cốm.
- Bước đầu biết được thể văn *tuỳ bút*, thấy được sự tinh tế, nhẹ nhàng mà sâu sắc trong *tuỳ bút* của Thạch Lam.
- Nắm được khái niệm *chơi chữ*; bước đầu cảm thụ được cái hay cái đẹp của *chơi chữ*.
- Nắm được các yêu cầu trong việc *sử dụng từ*. Rèn luyện kỹ năng sử dụng từ đúng chuẩn mực.
- Ôn tập về *văn biểu cảm*.

VĂN BẢN

MỘT THÚ QUÀ CỦA LÚA NON : CỐM

Cơn gió mùa hạ lướt qua vùng⁽¹⁾ sen trên hồ, nhuần thấm cái hương thơm của lá, như báo trước mùa về của một thức quà thanh nhã⁽²⁾ và tinh khiết. Các bạn có ngửi thấy, khi đi qua những cánh đồng xanh, mà hạt thóc nếp đầu tiên làm trầu thân lúa còn tươi, ngửi thấy cái mùi thơm mát của bông lúa non không ? Trong cái vỏ xanh kia, có một giọt sữa trắng thơm, phảng phất hương vị ngàn hoa cỏ. Dưới ánh nắng, giọt sữa dần dần đông lại, bông lúa càng ngày càng cong xuống, nặng vì cái chất quý trong sạch của Trời.

Đợi đến lúc vừa nhất, mà chỉ riêng những người chuyên môn mới định được, người ta gặt mang về. Rồi đến một loạt cách chế biến, những cách thức làm truyền tự đời này sang đời khác, một sự bí mật trân trọng và khe khắt giữ gìn, cái cô gái Vòng⁽³⁾ làm ra thứ cốm dẻo và thơm ấy. Tất nhiên là nhiều nơi cũng biết cách thức làm cốm, nhưng không có đâu làm được hạt cốm dẻo, thơm và ngon được bằng

ở làng Vòng, gần Hà Nội. Tiếng cối Vòng đã lan khắp tất cả ba kì, và đến mùa cối, các người của Hà Nội 36 phố phường vẫn thường ngóng trông cô hàng cối xinh xinh, áo quần gọn ghẽ, với cái dấu hiệu đặc biệt là cái đòn gánh hai đầu cong vút lên như chiếc thuyền rồng...

Cối là thức quà riêng biệt của đất nước, là thức dâng của những cánh đồng lúa bát ngát xanh, mang trong hương vị tất cả cái mộc mạc, giản dị và thanh khiết của đồng quê nội cỏ An Nam⁽⁴⁾. Ai đã nghĩ đầu tiên dùng cối để làm quà sêu tết⁽⁵⁾. Không còn gì hợp hơn với sự vương vít của tơ hồng⁽⁶⁾, thức quà trong sạch, trung thành như các việc lễ nghi. Hồng cối tốt đỗi... Và không bao giờ có hai màu lại hoà hợp hơn được nữa : màu xanh tươi của cối như ngọc thạch⁽⁷⁾ quý, màu đỏ thắm của hồng như ngọc lựu⁽⁸⁾ già. Một thứ thanh đạm⁽⁹⁾, một thứ ngọt sắc⁽¹⁰⁾, hai vị nâng đỡ nhau để hạnh phúc được lâu bền. (Thật đáng tiếc khi chúng ta thấy những tục lệ tốt đẹp ấy mất dần, và những thức quý của đất mình thay dần bằng những thức bóng bẩy hào nháng⁽¹¹⁾ và thô kệch bắt chước người ngoài : những kẻ mới giàu vô học có biết đâu mà thưởng thức được những vẻ cao quý kín đáo và nhũn nhặn⁽¹²⁾ ?)

* * *

Cối không phải thức quà của người vội ; ăn cối phải ăn từng chút ít, thong thả và ngẫm nghĩ. Lúc bấy giờ ta mới thấy thu lại cả trong hương vị ấy, cái mùi thơm phức của lúa mới, của hoa cỏ dại ven bờ : trong màu xanh của cối, cái tươi mát của lá non, và trong chất ngọt của cối, cái dịu dàng thanh đạm của loài thảo mộc⁽¹³⁾. Thêm vào cái mùi hơi ngát của lá sen già, ướp lấy từng hạt cối một còn giữ lại cái ấm áp của những ngày mùa hạ trên hồ. Chúng ta có thể nói rằng trời sinh lá sen để bao bọc cối, cũng như trời sinh cối nầm ủ trong lá sen. Khi các cô gái Vòng đỗ gánh, giở từng lớp lá sen, chúng ta thấy hiện ra từng lá cối, sạch sẽ và tinh khiết, không có mảy may một chút bụi nào. Hỡi các bà mua hàng ! Chớ có thọc tay hay mân mê thức quà thần tiên ấy, hãy nhẹ nhàng mà nâng đỡ, chút chiu⁽¹⁴⁾ mà vuốt ve. Phải nén kính trọng cái lộc của Trời, cái khéo léo của người, và sự cố sức tiềm tàng⁽¹⁵⁾ và nhẫn耐 của thần Lúa⁽¹⁶⁾. Sự thưởng thức của các bà sẽ được trang nhã⁽¹⁷⁾ và đẹp đẽ hơn, và cái vui cũng sẽ tươi sáng hơn nhiều lắm.

(Thạch Lam^(★), trong *Hà Nội băm sáu phố phường*,
NXB Đời nay, Hà Nội, 1943)

Chú thích

(★) Thạch Lam (1910 – 1942) sinh tại Hà Nội, tên khai sinh là Nguyễn Tường Vinh, sau đổi là Nguyễn Tường Lân, là nhà văn nổi tiếng, thành viên của nhóm Tự lực văn đoàn trước Cách mạng tháng Tám 1945. Ông có sở trường về truyện ngắn, và là một cây bút tinh tế, nhạy cảm, đặc biệt trong việc khai thác thế giới cảm xúc, cảm giác của con người. Bài *Một thứ quà của lúa non : Cốm rút từ tập Hà Nội băm sáu phố phường* (1943), tập tuỳ bút viết về cảnh sắc và phong vị của Hà Nội, đặc biệt là những thứ quà, những món ăn thường ngày khá bình dị, không mấy cao sang nhưng lại đậm đà hương vị riêng, thể hiện sự tinh tế, khéo léo trong bản sắc văn hoá lâu đời của đất kinh kì. Bài này khi đưa vào sách giáo khoa có rút bớt một đoạn cuối.

Tuỳ bút là một thể văn. Tuy có chõ gần với các thể bút kí, kí sự ở yếu tố miêu tả, ghi chép những hình ảnh, sự việc mà nhà văn quan sát, chứng kiến, nhưng tuỳ bút thiên về biểu cảm, chú trọng thể hiện cảm xúc, tình cảm, suy nghĩ của tác giả trước các hiện tượng và vấn đề của đời sống. Ngôn ngữ tuỳ bút thường giàu hình ảnh và chất trữ tình.

(1) *Vừng* (cũng viết *vằng*) : từ chỉ đơn vị, dùng để gọi một cách trang trọng hay vǎn vě một vật thể có bề mặt được coi là rộng, hình tròn hoặc gần với hình tròn. Ví dụ : *vằng dương*, *vằng trán*.

(2) *Thanh nhã* : thanh tao và nhã nhặn, có tính chất lịch sự mà giản dị.

(3) *Vòng* : làng Vòng thuộc xã Dịch Vọng, huyện Từ Liêm, nay thuộc quận Cầu Giấy. Làng Vòng từ lâu đã nổi tiếng về nghề làm cốm.

(4) *An Nam* : tên gọi cũ nước Việt Nam, dưới thời Bắc thuộc được dùng chính thức từ đời Đường và cũng còn dùng dưới thời thuộc Pháp.

(5) *Sêu tết* : nhà trai đưa lễ vật đến nhà gái trong dịp lễ, tết, khi chưa cưới.

(6) *Tơ hồng* : sợi chỉ đỏ biểu trưng cho tình duyên do trời định. Theo truyền thuyết Trung Quốc, ông Nguyệt Lão dùng sợi chỉ này buộc vào chân đôi nam nữ nào thì họ sẽ thành vợ chồng.

(7) *Ngọc thạch* : ngọc màu xanh nhạt, gần như trong suốt, dùng làm đồ trang trí, trang sức.

(8) *Ngọc lựu* : ngọc màu đỏ tươi, hơi trong, giống màu hạt quả lựu.

(9) *Thanh đậm* : ở đây chỉ món ăn, thức uống đơn giản, không cầu kì, không có những mùi vị nồng, đậm gây cảm giác mạnh. *Thanh đậm* còn chỉ cuộc sống giản dị, trong sạch.

(10) *Ngọt sắc* : vị ngọt đậm.

(11) *Hào nháng* (cũng viết *hở nhoáng*) : có vẻ đẹp phô trương bê ngoài.

(12) *Nhũn nhẽn* : không phô trương, có vẻ khiêm tốn, nhún nhường.

(13) *Thảo mộc* : chỉ chung các loài thực vật (*thảo* : cỏ, *mộc* : cây thân gỗ).

(14) *Chút chiu* (từ ít dùng) : nâng niu, nhẹ nhàng.

(15) *Tiềm tàng* : giấu kín, chứa đựng ở bên trong không lộ ra (*tiềm* : chìm, ngầm, giấu, thầm ; *tàng* : giấu, ẩn kín, cất giữ).

(16) *Thần Lúa* : vị thần trông coi việc trồng lúa, theo truyền thuyết dân gian. Cũng có thể hiểu là việc tạo ra hạt lúa được xem như một điều kì diệu, bí ẩn của thần linh.

(17) *Trang nhã* : lịch sự và thanh nhã.

ĐỌC – HIỂU VĂN BẢN

1. Bài tuỳ bút này nói về cái gì ? Để nói về đối tượng ấy, tác giả đã sử dụng những phương thức biểu đạt nào (miêu tả, thuyết minh, biểu cảm, bình luận) ? Phương thức nào là chủ yếu ? Bài văn có mấy đoạn ? Nội dung chính của mỗi đoạn là gì ?

2. Đọc đoạn văn từ đầu đến "trong sạch của Trời" và cho biết :

– Tác giả đã mở đầu bài viết về cốm bằng những hình ảnh và chi tiết nào ?

– Những cảm giác, ấn tượng nào của tác giả đã tạo nên tính biểu cảm của đoạn văn ?

3. Tác giả đã nhận xét như thế nào về tục lệ dùng hồng, cốm làm đồ sêu tết của nhân dân ta ? Sự hoà hợp, tương xứng của hai thứ ấy đã được phân tích trên những phương diện nào ?

4. "Cốm là thức quà riêng biệt của đất nước, là thức dân của những cánh đồng lúa bát ngát xanh, mang trong hương vị tất cả cái mộc mạc, giản dị và thanh khiết của đồng quê nội cỏ An Nam". Em cảm nhận như thế nào về nhận xét ấy của tác giả ?

5. Đoạn sau của bài văn (từ "Cốm không phải thức quà của người vội" đến hết) bàn về sự thưởng thức cốm. Sự tinh tế và thái độ trân trọng của tác giả đối với việc thưởng thức một món quà bình dị đã được thể hiện như thế nào ?

6.* Bài văn thể hiện nét đặc sắc của ngòi bút Thạch Lam là thiên về cảm giác tinh tế, nhẹ nhàng mà sâu sắc. Em hãy tìm và phân tích một số ví dụ cụ thể trong bài văn để chứng minh nhận xét đó.

Ghi nhớ

"Cốm là thức quà riêng biệt của đất nước, là thức dân của những cánh đồng lúa bát ngát xanh, mang trong hương vị tất cả cái mộc mạc, giản dị và thanh khiết của đồng quê nội cỏ". Bằng ngòi bút tinh tế, nhẹ cảm và tấm lòng trân trọng, tác giả đã phát hiện được nét đẹp văn hóa dân tộc trong thứ sản vật giản dị mà đặc sắc ấy.

LUYỆN TẬP

- Chọn học thuộc một đoạn văn trong bài khoảng 5 – 6 dòng.
- Sưu tầm và chép lại một số câu thơ, ca dao có nói đến cốm.